

УДК 342.742

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/199-201

Антон КАЗАКОВ

аспірант юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

КОНСТИТУЦІЙНІ ОBOB'ЯЗКИ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА, ЗАКРІПЛЕНІ СТАТТЕЮ 68 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ, У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Становлення правової системи неминує ставити на порядок денний утвердження сукупності базових категорій, від належного забезпечення яких залежить безпечне існування суспільства та належне функціонування держави. До таких фундаментальних і базових категорій слід віднести, зокрема, національну безпеку та конституційні обов'язки людини та громадянина. Попри те, що ці дві категорії є різними, вони є взаємопов'язаними та неодмінно доповнюють одна одну. Вочевидь, без належного стану забезпечення національної безпеки, без захищеності держави, суспільства та окремої особистості настає хаос та відповідно про реалізацію конституційних обов'язків не буде можливості вести мову. У той же час без належної реалізації всього спектра конституційних обов'язків постане питання щодо відповідного забезпечення національної безпеки України або окремих її видів.

Саме тому у межах цього дослідження розглядається, яке місце у системі забезпечення національної безпеки України посідають конституційні обов'язки та насамперед – обов'язки, зафіксовані у статті 68 Конституції України. Наведений ракурс наукового пошуку буде сприяти передусім більш глибокому розумінню юридичної природи конституційних обов'язків та їхньої потенційної й реальної здатності суттєво впливати на забезпечення національної безпеки України та суміжних з нею категорій (захист конституційного ладу, забезпечення обороноздатності, проведення мобілізації, реалізація заходів правового режиму воєнного стану тощо).

Філософія Конституції України як Основного закону України переконливо вказує на те, що взаємодія наведених категорій є екзистенційно важливою та такою, що в ній відбивається широка палітра комплексної взаємодії людини, суспільства та держави. У найбільш концентрованому вигляді це знайшло своє відбиття у частині першій статті 17 Конституції України, у якій вказано на те, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу, а також у статті 23 Основного закону України, де йдеться про те, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. Зумовлено це тим, що людина, суспільство та держава мають взаємні права та обов'язки, лише у межах належної та збалансованої реалізації яких можна досягти злагоди та поступального розвитку усіх соціальних інституцій, розбудувати в Україні суверенну та незалежну, демократичну, соціальну і правову державу, у якій людина буде найвищою соціальною цінністю.

Саме тому Конституція України у статті 1 безпосередньо вказує на те, що Україна є демократичною, соціальною та правовою державою та це виступає провідним завданням державного та суспільного розвитку. Ретельний аналіз трьох названих характеристик безпосередньо вказує на взаємні права та обов'язки людини (людей) та держави, які комплексно визначають цивілізаційну парадигму сучасного існування України. Взагалі ж Конституція України у своєму тексті понад 30 разів вказує на питання безпеки з домінуючим поглядом на неї саме як на безпеку національну. Стосовно конституційних обов'язків людини та громадянина Основний закон України безпосередньо вказує не менше 14 разів, розкриваючи основні конституційні обов'язки. У зв'язку з цим постає питання про співставлення конституційних положень про національну безпеку України та про конституційні обов'язки людини та громадянина в аспекті їхньої взаємодії та взаємовпливу.

З метою розуміння ролі конституційних обов'язків, у тому числі й у сфері забезпечення національної безпеки України, що зафіксовані у статті 68 Конституції України, слід указати на те, що остання категорія є широкою та такою, що охоплює цілу низку складових, серед яких насамперед необхідно виділити воєнну безпеку, державну безпеку,

кібербезпеку, соціальну безпеку, екологічну безпеку, економічну безпеку, громадську безпеку, продовольчу безпеку, інформаційну безпеку, правову безпеку тощо. Ураховуючи наведену поліфонію видів національної безпеки України, які знайшли своє відбиття як на доктринальному, так і на нормативно-правовому рівнях, слід указати на те, що ті чи інші конституційні обов'язки, що складають систему конституційних обов'язків людини та громадянина, спрямовані на створення відповідних передумов для забезпечення окремих видів національної безпеки України, а у своїй сукупності вони покликані виступати однією з найдієвіших гарантій національної безпеки України в цілому.

Передусім слід розпочати з базового і фундаментального конституційного обов'язку людини та громадянина, який полягає у неухильному додержанні Конституції України та законів України. Цей обов'язок, зафіксований у частині першій статті 68 Конституції України, створює умови для належної реалізації всіх існуючих обов'язків, причому йдеться не лише про конституційні обов'язки (прямо передбачені Конституцією України), але й про всі юридичні обов'язки, встановлені у поточному законодавстві. Наприклад, якщо особа є військовослужбовцем, то вона повинна неухильно додержуватися загальних обов'язків військовослужбовця, передбачених статтею 11 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України: свято і непорушно додержуватися Конституції України та законів України, Військової присяги, віддано служити Українському народові, сумлінно і чесно виконувати військовий обов'язок; бути хоробрим, ініціативним і дисциплінованим; беззастережно виконувати накази командирів (начальників) і захищати їх у бою, як святиню оберігати Бойовий Прапор своєї частини; постійно підвищувати рівень військових професійних знань, удосконалювати свою виучку і майстерність, знати та виконувати свої обов'язки та додержуватися вимог статутів Збройних Сил України; знати й утримувати в готовності до застосування закріплене озброєння, бойову та іншу техніку, берегти державне майно; дорожити бойовою славою Збройних Сил України та своєї військової частини, чесно і гідністю військовослужбовця Збройних Сил України та інших військових формувань; поважати бойові та військові традиції, допомагати іншим військовослужбовцям, що перебувають у небезпеці, стримувати їх від учинення протиправних дій, поважати честь і гідність кожної людини; бути пильним, суворо зберігати державну таємницю; вести бойові дії ініціативно, наполегливо, до повного виконання поставленого завдання; виявляти повагу до командирів (начальників) і старших за військовим званням, сприяти їм у підтриманні порядку і дисципліни; додержуватися правил військового ввічливості та поведінки військовослужбовців, завжди бути одягненим за формою, чисто та охайно. Слід звернути увагу на те, що перелік загальних обов'язків військовослужбовця розпочинається саме з обов'язку щодо додержання Конституції та законів України.

Наступний конституційний обов'язок, зафіксований у другій частині речення частини першої статті 68 Основного закону України, полягає у непосяганні на права і свободи, честь і гідність інших людей. Реалізація наведеного обов'язку має комплексний вплив на широкий спектр питань, пов'язаних із національною безпекою України. При цьому насамперед йдеться про вплив цього обов'язку на забезпечення громадської, військової, правової та деяких інших видів національної безпеки України.

Передусім варто вказати на безпосередній вплив цього конституційного обов'язку на забезпечення громадської безпеки як виду національної безпеки України. Це зумовлено тим, що відповідно до пункту 3 частини першої статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» під названим видом безпеки розуміється захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини та громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз.

Крім того, вважаємо, що цей обов'язок можна інтерпретувати і в аспекті заборони військовослужбовцям, сектору безпеки і оборони України та всім іншим особам обмежувати права і свободи громадян, здійснювати повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їхній діяльності шляхом протиправного використання Збройних Сил України та інших військових формувань (частина четверта статті 17 Конституції України). У цьому знаходить свій вплив на забезпечення воєнної безпеки України аналізований конституційний обов'язок.

Зумовлено це тим, що воєнна безпека, згідно з пунктом 2 частини першої статті 1 Закону України «Про національну безпеку України», є захищеністю державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших

життєво важливих національних інтересів (права людини, належна організація та функціонування органів публічної влади тощо) від воєнних загроз. Крім того, слід брати до уваги і те, що військовослужбовці, не займаючись вказаними забороненими протиправними діями, будуть спрямовувати свої зусилля на підвищення боєздатності, що лише позитивно вплине на стан воєнної безпеки як підґрунтя національної безпеки України.

Слід також зважати і на те, що наведені два конституційні обов'язки, зафіксовані у частині першій статті 68 Конституції України, доповнюються нормою, закріпленою у частині другій цієї самої статті. Там в імперативному порядку вказано на те, що незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності. Ця конституційна норма, діючи комплексно з положеннями частини першої статті 68 Основного закону України, створює умови для гарантування всіх видів національної безпеки, але має безпосередній та фундаментальний вплив на такий вид національної безпеки України, як безпека правова (юридична).

Отже, конституційні обов'язки людини та громадянина щодо неухильного додержання Конституції України та законів України, непосягання на права і свободи, честь і гідність інших людей виступають важливим підґрунтям для забезпечення провідних видів національної безпеки України як реального стану захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

3. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 194.

УДК 342.77:355.275

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/201-204

Ірина КІРСЄВА

аспірант

Євген ГРИГОРЕНКО

доцент кафедри державно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент

МОБІЛІЗАЦІЯ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС ТА ВИКЛИКИ

В умовах сьогодення, через порушення безпеки, територіальної цілісності та суверенітету України з боку російської федерації, питання мобілізації та захисту прав людини під час воєнного стану стають надзвичайно актуальними та складними. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – «це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [3]. Воєнний стан нерідко ставить керівництво країни перед складною дилемою: забезпечити безпеку та захист держави, одночасно зберігаючи гідність, свободи та права своїх громадян. У таких ситуаціях виникає потреба збалансувати важливість виконання обов'язків з мобілізації з необхідністю забезпечення та захисту основних прав та свобод кожного громадянина, які закріплені в конституційних актах.

Захист прав кожного громадянина України, зокрема мобілізованих, під час воєнного